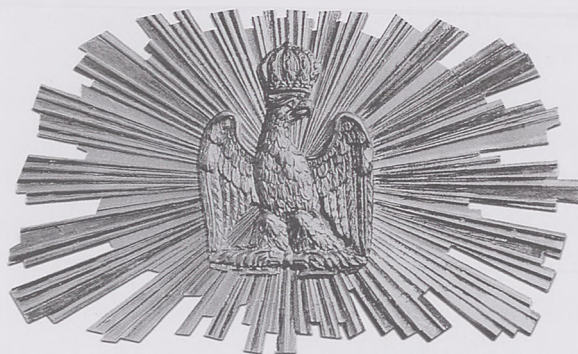

Wielka Armia
Napoleon
Polacy
NAPOLEON
LA GRANDE ARMÉE
LES POLONAIS

1812–2012

Wielka Armia *Napoleon*
Polacy NAPOLÉON
LA GRANDE ARMÉE
LES POLONAIS

Biblioteka Jagiellońska

1001812457

ZAMEK KRÓLEWSKI
NA WAWELU

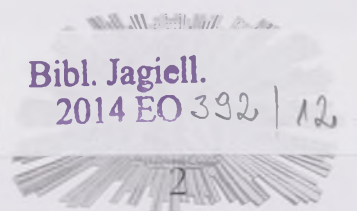
11133u1
003

1812–2012.
Napoleon – Wielka Armia – Polacy

W roku 2012 mija 200 lat od „drugiej wojny polskiej” – wyprawy Napoleona na Rosję, która przyniosła początkowo sukcesy, a następnie dramatyczną zagładę Wielkiej Armii i koniec marzeń o odtworzeniu Rzeczypospolitej. Decyzja o organizacji wystawy rocznicowej została podjęta spontanicznie, w związku z planowaną wizytą w Krakowie Pana Valéry’ego Giscard d’Estaing, Prezydenta Republiki Francuskiej w latach 1974–1981. Jej przygotowanie było w znacznym stopniu improwizacją, a będące do dyspozycji czas i środki nie pozwoliły na podjęcie systematycznych kwerend. Nie odnosimy się więc do olbrzymiego dorobku historiografii francuskiej i polskiej w badaniach nad okresem I Cesarstwa i Księstwa Warszawskiego. Nie próbowaliśmy pozyskać eksponatów ze zbiorów muzealnych, tym bardziej że wielka wystawa o podobnym profilu (*Napoleon i Polacy*) została zorganizowana w Muzeum Narodowym w Krakowie i Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie w roku 2004. Postanowiliśmy nie powielać jej osiągnięć, a skorzystać przede wszystkim ze zbiorów prywatnych w Krakowie. Obok księcia Józefa Poniatowskiego, któremu „Bóg powierzył honor Polaków” i generała Jana Henryka Dąbrowskiego, uwiecznionego w słowach hymnu narodowego, pragniemy przedstawić kilku spośród tysięcy polskich bohaterów napoleońskiej epopei. Pamiątki po nich są tym cenniejsze, że zupełnie nieznanne, przechowane przez 200 lat w domach ich potomków i krewnych, pomimo wszystkich przeciwności polskich losów. Portrety, sceny historyczne, ordery, często z dokumentami ich nadania, osobiste drobiazgi przybliżają nam ludzi i wydarzenia sprzed 200 lat w perspektywie prywatnej, niemal rodzinnej. Ukazujemy je na tle również nigdy nie eksponowanych przedmiotów związanych z Cesarzem, których obecność w każdym polskim domu była, a właściwie wciąż jest oczywista oraz niewielkiego zestawu obiektów dokumentujących niektóre aspekty życia za czasów Księstwa Warszawskiego. W ten sposób zgromadziliśmy kilkadziesiąt eksponatów dobrej klasy, w znacznym stopniu ukazujących ciągłość tradycji od czasów napoleońskich. 200 lat to zarazem dużo i mało, nasza wystawa zdaje się być argumentem na rzecz tej drugiej hipotezy.

3 599 561

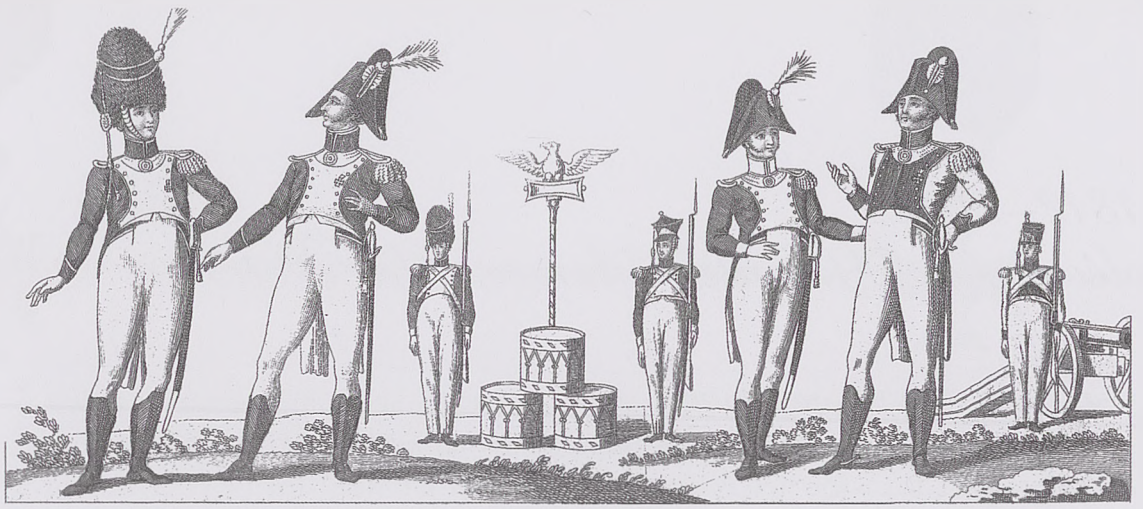

1812–2012.
Napoléon – la Grande Armée – les Polonais

L'année 2012 marque le 200e anniversaire de „la deuxième guerre polonaise”, la campagne de Russie entreprise par Napoléon, qui après les succès initiaux, s'est transformée en un drame de la Grande Armée et a mis fin à l'espoir de la reconstitution de la Pologne. La décision d'organiser une exposition qui célèbre cet anniversaire a été prise d'une façon spontanée, à l'occasion de la visite à Cracovie de M. Valéry Giscard d'Estaing, ancien Président de la République Française. En la préparant nous étions condamnés à une certaine improvisation, étant donné que le bref délai et les moyens disponibles ne nous permettaient pas d'entreprendre une recherche systématique. Nous faisons abstraction des exploits énormes de l'historiographie française et polonaise dans la recherche sur la période du Premier Empire et du Duché de Varsovie. Nous n'avons pas essayé d'obtenir les objets provenant des collections des musées, d'autant plus qu'une grande exposition sur ce thème avait été organisée par le Musée National de Cracovie et le Musée de l'Armée Polonaise de Varsovie en 2004. Nous avons décidé de ne pas essayer de reproduire ce magnifique travail, et de puiser surtout dans les collections privées de Cracovie. À côté du Prince Joseph Poniatowski auquel „Dieu a confié l'honneur des Polonais” et le Général Jan Henryk Dąbrowski, immortalisé dans l'hymne national polonais, nous voulons présenter deux ou trois parmi les milliers de héros polonais de l'épopée napoléonienne. Les objets liés à eux sont d'autant plus précieux, qu'ils sont totalement inconnus, gardés pendant 200 ans chez les descendants et leurs familles, malgré toutes les vicissitudes du sort de la Pologne. Les portraits, les scènes historique, les distinctions, souvent avec les lettres patentes qui leur appartiennent, les objets personnels nous montrent les gens et les événements d'il y a 200 ans dans une perspective privée, voire familiale. Nos les exposons à côté des objets liés à l'Empereur dont la présence dans chaque maison polonaise était naturelle, et en fait elle y est toujours. Un autre ensemble montre certains aspects de la vie à l'époque du Duché de Varsovie. C'est ainsi que nous avons mis ensemble quelques dizaines d'objets de bonne qualité, qui certifient la continuité de la tradition de l'époque napoléonienne jusqu'à nos jours. 200 ans c'est beaucoup et peu à la fois. Notre exposition semble être un argument en faveur de la deuxième hypothèse.

Napoleon i jego legenda

Przebogata ikonografia Cesarza obejmuje bardzo różnorodne dzieła, od oficjalnych wizerunków, wykonywanych przez najwyższej klasy artystów, po skromne dzieła zaspokajające masowy popyt trwający do naszych czasów. *Napoleon na Przełęczy Świętego Bernarda*, wielki obraz J.L. Davida łączący pierwiastki barokowe, klasycystyczne i preromantyczne, stanowi swoistą syntezę przedstawienia bohatera epoki. Ekspozycyjna wysoka klasy reprodukcja graficzna, wykonana we Włoszech, podkreśla tym samym uniwersalizm postaci Cesarza, a gotycka inskrypcja jest świadectwem, wspomnianego wyżej, przenikania się elementów klasycznych i romantycznych, nawiązujących do tradycji średniowiecza. Kameralne wizerunki Napoleona (popiersie rzeźbiarskie, cztery płaskorzeźbione medaliony w różnych technikach, miniaturowe intaglio) ilustrują dychotomię ikonografii Cesarza, ukazywanego równie często w skromnym mundurze oficera strzelców konnych, jak w stylizacji *all'antica*, inspirowanej przez przedstawienia cesarzy rzymskich. Obydwie konwencje miały swe głębokie uzasadnienie i odwoływały się do różnych poziomów odbioru, zaspokajając zarówno oczekiwania wykształconej publiczności, obracającej się w uniwersum ikonografii klasycznej, jak i demokratów, do których przemawiała stylizacja Cesarza na „małego kaprala”.

Napoleone il Grande
 il Grande
 il Grande

1

Napoleon na Przełęczy Świętego Bernarda

Wg obrazu Jacques-Louis Davida
 z r. 1800, ryt. Antonio Gibert, 1809
 Akwaforta, miedzioryt; 69 × 53,7 cm
 Własność prywatna

2

Popiersie Napoleona w mundurze strzelców konnych gwardii

Polska (?), 1. ćwierć w. XIX
 Żeliwo; wys. 19 cm
 Własność prywatna

3

Portret Napoleona

(popiersie w mundurze strzelców konnych gwardii, w prawym profilu), medalion kolisty jednostronny

Francja (?), początek w. XIX
 Brąz, w pozłacanej ramce; średnica 13,2 cm
 Własność Jerzego Kozłowskiego, Kraków

4

Portret Napoleona

(głowa w lewym profilu, *all'antica*), medalion owalny

Początek w. XIX

Brąz, w drewnianej profilowanej ramce:

wys. 20,5 cm, szer. 17 cm

Własność Jerzego Kozłowskiego, Kraków

6

Portret Napoleona i Marii Luizy

(głowy w lewym profilu, *all'antica*), medalion kolisty

Bertrand Andrieu, Sèvres, ok. 1810

Biskwit, w ramce z pozłocanego brązu;

średnica 12,5 cm

Zamek Królewski na Wawelu, nr inw. 7001

5

Portret Napoleona

(głowa w lewym profilu, *all'antica*)

Francja (?), początek w. XIX

Płaskorzeźba w kości słoniowej aplikowana na tekstylnym tle, w owalnej mosiężnej ramce;

wys. 12,3 cm, szer. 8,3 cm

Własność Jerzego Kozłowskiego, Kraków

7

Portret Napoleona w mundurze strzelców konnych gwardii

(popiersie w lewym profilu), medalion owalny

Francja, początek w. XIX

Szkle barwione w masie na zielono,

relief wgłębny (intaglio); 4,2 × 3,5 cm

Własność rodziny Weyssenhoffów, Kraków

6

Popularność Napoleona zrodziła nieskończoną różnorodność przedmiotów codziennego użytku, lub po prostu dekoracyjno-pamiątkowych, nawiązujących do jego postaci. Skromna, żołnierska (?) tabakierka w formie kapelusza będącego nieodzownym elementem cesarskiej legendy, jest świadectwem kultu Cesarza na poziomie ludowym, w środowisku, które było z nim związane najgłębiej i w sposób najbardziej emocjonalny. Żeliwny kałamarz wyrobu niemieckiego w formie sarkofagu Napoleona (w oczywisty sposób wyprzedzający czasowo rzeczywisty sarkofag w krypcie kościoła Inwalidów) zawiera przesłanie o wiele mniej oczywiste. Może być odbierany zarówno jako wyraz kultu dla bohatera epoki, jak i satysfakcji, że oto gnębiel nacji niemieckiej zszedł z tego świata. Tę drugą interpretację zdaje się potwierdzać istnienie identycznych przedmiotów, w których we wnętrzu kasetki znajduje się miniaturowe przedstawienie zmarłego Napoleona. Zegar, wiązany z Cesarzem i Marią Walewską, stanowi przykład przedmiotu, którego przekazana przez tradycję, nawet trudna do weryfikacji proveniencja niepomiernie podnosi jego wartość jako pamiątki.

8

Tabakierka w formie kapelusza Napoleona, z odcisniętym wizerunkiem konnym Cesarza

Francja, początek w. XIX

Róg (kopyto końskie ?); wys. 5 cm, szer. 8,3 cm, gł. 3,2 cm **Bibi Jag**

Własność Jerzego Kozłowskiego, Kraków

9

Kałamarz w formie sarkofagu Napoleona

Huta w Gliwicach (?), 3. dekada w. XIX

Żeliwo i mosiądz; wys. 11,8 cm, dł. 9,4 cm, szer. 5,3 cm

Własność prywatna

10

Puzderko z profilowym portretem Napoleona

(awers monety 5-frankowej z r. 1806)

Johann Ahlgreen, Poznań, 1. ćwierć w. XIX

Srebro; wys. 3,3 cm, dł. i szer. 5 cm

Własność prywatna

11

Zegar powozowy

Jean-Antoine 1er Lépine (L'Épine, 1720–1814),

Paryż, 3. ćwierć w. XVIII

Srebro, mosiądz, stal, emalia, szkło;

grawerowanie, złocenie, ażur, trybowanie,

oksydowanie; etui: miedź, skóra, aksamit;

pudełko: drewno lipowe, skóra, aksamit;

średnica 10,5; gł. 6 cm (bez etui);

sygn.: *Le Epine A Paris* na spodniej płycie mechanizmu

Zamek Królewski na Wawelu, nr inw. 6528

Zakupiony w 1980 od Bogdana Brzezińskiego

w Krakowie. Według tradycji, przekazanej

przez ostatniego właściciela, zegar stanowił

prezent cesarza Napoleona dla Marii

z Łączyńskich Walewskiej (1786–1817).

Wielkość Cesarza pozwalała świecić odbitym blaskiem jego akolitom, a nawet przeciwnikom. Wielkich rozmiarów, bardzo efektowny portret graficzny Joachima Murata jest dokumentem zawrotnych karier napoleońskich oficerów, w których autentyczne zasługi, od czasu ustanowienia cesarstwa i masowego rozdawnictwa tytułów i funkcji honorowych, niekiedy sąsiadowały z elementami groteski. Joachim Murat, szwagier Napoleona, król Neapolu, który za wierność Cesarzowi stanął przed plutonem egzekucyjnym, został przedstawiony jako wielki admirał cesarstwa, choć z okrętami i morzem ten znakomity dowódca kawalerii nie miał wiele wspólnego. Popiersie cara Rosji Aleksandra I, niespełnionej nadziei oświeconej Europy, partnera politycznego, a następnie głównego przeciwnika Napoleona, zasługuje na miejsce obok wizerunku Cesarza.

13

Popiersie Aleksandra I

Huta w Białogonie (?), ok. 1820
 Żeliwo, wys. 20 cm
 Własność prywatna

12

Joachim Murat jako wielki admirał Cesarstwa Francuskiego

Rys. J.B. Bossio, ryt. Louis Rados, 1809
 Akwaforta, akwatinta; 64 × 45,5 cm
 (odcisk płyty).
 Własność prywatna

Księstwo Warszawskie

Dla Polaków sukcesy militarne i polityczne Napoleona wiązały się przede wszystkim z nadzieją na odzyskanie niepodległości. Cesarz spełnił tę nadzieję tylko częściowo, ustanawiając w r. 1807 Księstwo Warszawskie, twór polityczny o ograniczonej suwerenności, obejmujący tylko niewielki skrawek ziem dawnej Rzeczypospolitej. Ograniczone zasoby Księstwa, zarówno ludzkie jak i ekonomiczne były przy tym niemiłosiernie eksploatowane na potrzeby wojenne cesarstwa. Pomimo to krótki okres istnienia Księstwa przyniósł bardzo ważny krok ku unowocześnieniu różnych aspektów polskiej państwowości. Państewko otrzymało nowoczesną konstytucję i *Kodeks Napoleona*. Społeczeństwo zrozumiało konieczność posiadania silnej armii, przed rozbiorami traktowanej jako instytucja kosztowna i podejrzana, jako ewentualne narzędzie absolutystycznych zapędów króla. Wprowadzono głębokie reformy systemu administracyjnego i finansów publicznych.

Nasze eksponaty ilustrują te procesy i zjawiska w bardzo wybiórczy sposób. Scena *Nadania konstytucji przez Napoleona* symbolizuje nowe rządy prawa, jako emanacji postaci Cesarza. Skromne ryciny, według rysunków Michała Stachowicza, dają pojęcie o różnorodności formacji i elegancji mundurów wojsk Księstwa, w których stylizacji łączyły się elementy francuskie z narodowymi. (Warto przypomnieć, że ukształtowany w czasach Księstwa typ lekkiej jazdy, zwanej ułanami, szwoleżerami lub lansjerami, postępującej się w walce lancami i umundurowanej po polsku, rozpowszechnił się we wszystkich armiach europejskich i przetrwał z niewielkimi zmianami do I wojny światowej). W armii Księstwa utrwalił się nowoczesny system stop-

ni i odznaczeń wojskowych, a order Virtuti Militari, o niepowtarzalnej formie krzyża, stał się główną formą wyróżniania zasług bojowych. Pomimo licznych nadań orderu jego odznaki są dziś wielką rzadkością. Ekspozowane przykłady dobrze ilustrują urodę, a jednocześnie różnorodność krzyży i miniatur, często wykonywanych na indywidualne zamówienie. Ważnym elementem suwerenności Księstwa był jego system finansów z własną monetą i pieniądzem papierowym. Bardzo starannie wykonane banknoty z lat 1810–1813, których ogromna większość została wycofana z obiegu i zniszczona, należą dziś do najrzadszych polskich zabytków tego rodzaju.

14

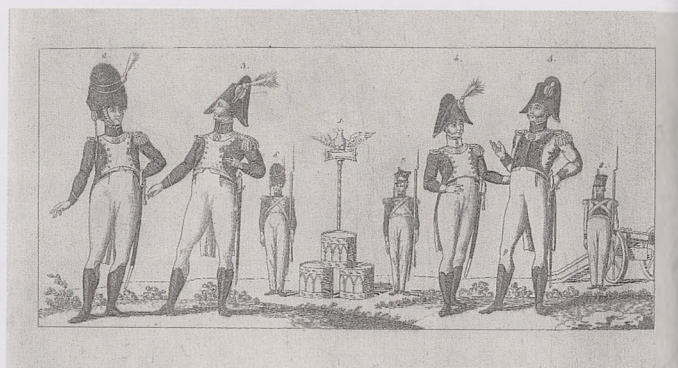
Nadanie konstytucji Księstwu Warszawskiemu przez Napoleona w r. 1807

Wg obrazu Marcella Bacciarellego z r. 1811,
lit. Franz Hanfstaengl

Litografia, 74 × 46,5 cm

Własność prywatna

15

Żołnierze armii Księstwa Warszawskiego

Rys. Michał Stachowicz, ryt. Langer, 1810
Miedzioryt, 5 plansz po ok. 11 × 20 cm
Własność Ziyada Raofa, Tomaszowice

16

Ordery Virtuti Militari z czasów Księstwa Warszawskiego, początek w. XIX

- a. krzyż złoty; złoto, emalia; wys. 5,2 cm, szer. 3,9 cm, wstążka jedwabna dł. ok. 11 cm
- b. krzyż złoty; złoto, emalia; wys. 6,4 cm, szer. 4 cm, wstążka jedwabna dł. 6 cm
- c. miniatura krzyża złotego; złoto, emalia; wys. 3,4 cm, szer. 1,9 cm, wstążka jedwabna dł. 12 cm
- d. krzyż srebrny; srebro (?), emalia; wys. 5 cm, szer. 3,5 cm, wstążka jedwabna dł. ok. 8 cm
- e. baretka z miniaturą krzyża złotego; złoto, emalia, jedwab; wys. 1,2 cm, szer. 4 cm
- f. baretka z miniaturą krzyża złotego i krzyża kawalerskiego Legii Honorowej; złoto, emalia, jedwab; wys. 1,2 cm, szer. 3,8 cm

Własność Jerzego Kozłowskiego, Kraków

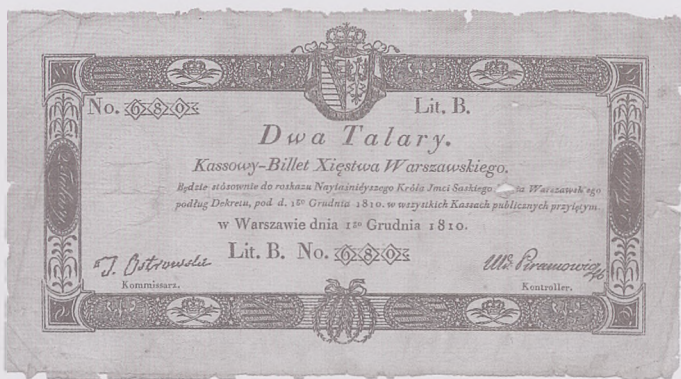
Banknoty Księstwa Warszawskiego, 1810

banknot 1-talarowy

banknot 2-talarowy

banknot 5-talarowy

Własność prywatna

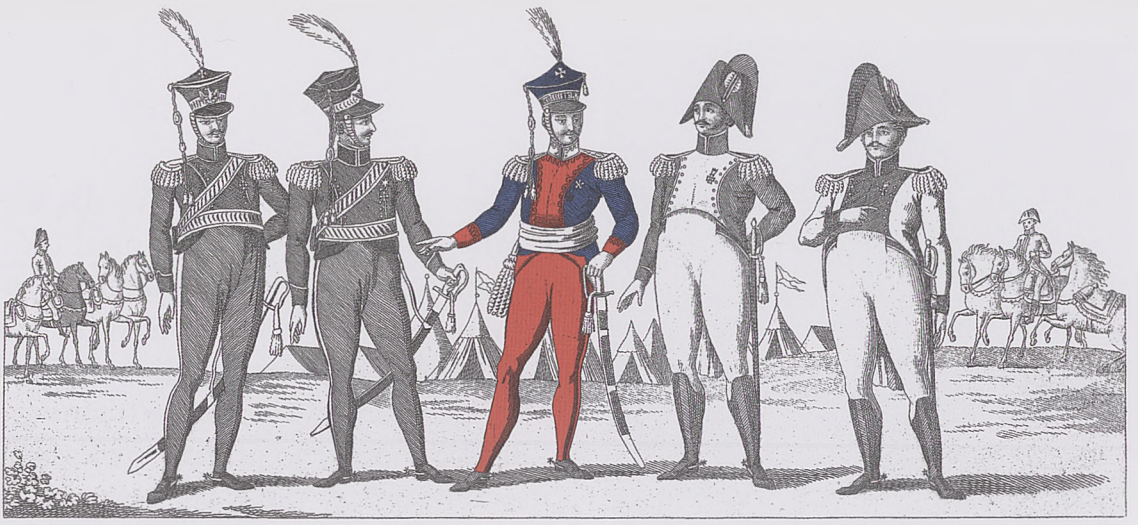
„Gazeta Warszawska”

(„Gazeta Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego”), 2. półrocze 1812
Własność prywatna

W okresie Księstwa Warszawskiego prasa odgrywała coraz większą rolę w życiu publicznym, publikując informacje krajowe i zagraniczne, ogłoszenia oficjalne i prywatne. W r. 1812 ważnym tematem prasy polskiej była kampania rosyjska. Wiadomości na jej temat docierały jednak do Warszawy z wielkim opóźnieniem, związanym z trudnościami komunikacyjnymi. Znaczna część informacji wojennych pochodziła wprost z biuletynów Wielkiej Armii. Wyraźnie widoczny jest nacisk cenzury, starającej się o ukazanie sytuacji politycznej i militarnej w barwach możliwie optymistycznych. Dobrym przykładem jest tu lakoniczny opis pożaru Moskwy, opublikowany 2 tygodnie po tym dramatycznym wydarzeniu, rozpoczynający się od wiadomości o schwytaniu 300 podpalaczy, a w dalszym ciągu zawierający zdanie, iż „czwarta część miasta [została] ocalona” (a więc trzy czwarte uległo zniszczeniu, co pozostawiono domyślności czytelnika).

Książę Józef Poniatowski, polski bohater narodowy i marszałek Francji

Józef Poniatowski, bratanek ostatniego króla, dzielny generał w wojnie z Rosją w r. 1792, a następnie główny *bon-vivant* Warszawy pod zaborem pruskim, w latach Księstwa zyskał pozycję bohatera narodowego, którego sława sięgnęła daleko poza granice Polski. Etapami kształtowania się jego heroicznej postaci było objęcie stanowiska ministra wojny i naczelnego wodza armii Księstwa Warszawskiego (początkowo nieco na wyrost – Napoleonowi chodziło o podkreślenie związków z tradycją królewską), sukces kampanii przeciwko Austrii w r. 1809, z epizodem osobistego bohaterstwa pod Raszynem, niezłomna postawa w czasie wyprawy na Moskwę w r. 1812, a wreszcie żołnierska śmierć w czasie bitwy narodów pod Lipskiem w r. 1813. Od tego czasu ks. Józef (wraz z Kościuszką) stał się dla Polaków symbolem bohaterskiego poświęcenia dla Ojczyzny.

Również na skalę europejską jego postać zyskała popularność przewyższającą współczesnych, z wyjątkiem samego Napoleona. Poniatowski jest przedstawiany z reguły w mundurze generalskim Księstwa, którego typowo polskie cechy (granatowa kurtka z amarantowymi wyłogami, wysoka rogatywka, w Polsce niezbyt słusznie określana jako „czako”, a przez Francuzów zwana „chapska”), były rozpoznawane w całej Europie. Najpopularniejsze

ujęcie, ukazujące księcia rzucającego się konno do Elstery, wywodzi się z kompozycji Horacego Verneta, powtarzanej i trawestowanej w niezliczonych wersjach. Bertel Thorvaldsen stworzył antykizującą alternatywę wizerunku księcia, która, pomimo niewątpliwych walorów artystycznych, nie zyskała podobnej popularności. Prawdziwym kultem cieszyły się wszelkie pamiątki po ks. Józefie. Znakomitym tego rodzaju przykładem są fragmenty porcelanowego serwisu z pałacu Pod Blachą, nabytego po śmierci księcia przez Franciszka Czarnomskiego i przechowanego do dziś przez jego potomków.

19

Portret ks. Józefa Poniatowskiego

Jan Nepomucen Bizański wg Marcella

Bacciarellego, 1825

Ol.pł.; 68,5 × 59

Zamek Królewski na Wawelu, nr inw. 1420;

dar A. Bindera, 1930

20

Figurka ks. Józefa Poniatowskiego

Polska, lata dwudzieste w. XIX (?)

Brąz; wys. 33 cm

Zamek Królewski na Wawelu, nr inw. 8818

Pendant podobnie ujętej figurki Tadeusza Kościuszki (obydwie występują w różnych wersjach, różniących się szczegółami).

21

Miniaturowa kopia pomnika ks. Józefa Poniatowskiego autorstwa Bertela Thorvaldsena

Fabryka Karola Mintera, Warszawa, przed 1858

Brąz; wys. 41,5 cm, dł. 24,5 cm, szer. 12 cm

Zamek Królewski na Wawelu, nr inw. 2846.

Inny egzemplarz rzeźby znajduje się w zbiorach Muzeum Pałacu w Wilanowie, nr inw. Wil.558.

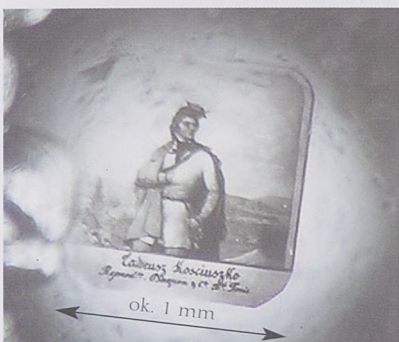
22

Zegarek kieszonkowy z miniaturami emaliowanymi *Śmierć ks. Józefa Poniatowskiego* (awers) oraz *Kosynier ze sztandarem* (rewers), w główce kluczyka miniaturowe przezrocze z portretem Tadeusza Kościuszki

Mechanizm Louis Auguste Piguet, Genewa, przed 1854; koperta z dekoracją i kluczyk, ok. 1860

Stal, złoto, emalia, szkło; średnica 4,9 cm; sygn. *L^s Ate Piguet / Genève*; dł. kluczyka 5 cm
Własność Jerzego Kozłowskiego, Kraków

Wysokiej klasy, znakomicie zachowana pamiątka patriotyczna, powstała niewątpliwie na indywidualne zamówienie. Najbardziej oryginalnym elementem jest miniaturowe przezrocze, umieszczone w główce kluczyka. Znajdujący się na nim wizerunek Kościuszki jest reprodukcją litografii wykonanej wg rysunku Antoniego Ziemięckiego przez Antoine'a Maurin w zakładzie Rose-Josepha Lemerciera w Paryżu w latach 1858–1859. Umieszczona na przezroczu sygnatura *Reprod^{on} Dagron & Cie [...] Paris* świadczy, że jest to nadzwyczaj wczesny przykład reprodukcji mikrofilmowej, opatentowanej w r. 1859 przez René Dagrona.

23

Puchar z rytowaną sceną *Śmierć ks. Józefa Poniatowskiego*

Czechy, ok. 1840

Szkoło rubinowe; wys. 20,8 cm, średnica
podstawy 9,2 cm, średnica czary 10,2 cm
Własność Jerzego Kozłowskiego, Kraków

24

Filizanka i spodek; na filizance malowana scena *Śmierć* *ks. Józefa Poniatowskiego*

Scena według Horacego Vernet'a;
na spodku napis: "Mort du Prince / Joseph
Poniatowski / en traversant l'Elster /
le 12 octobre 1813"

Sèvres, po 1817

Porcelana szkliwiona, matowana i pozłacana;
filizanka wys. 9,2 cm, spodek średnica 17,3 cm,
wys. 3,3 cm

Własność Jerzego Kozłowskiego, Kraków

Według tradycji dziesięć identycznych
filizanek zamówił w manufakturze w Sèvres
ks. Adam Czartoryski, z przeznaczeniem dla
przyjaciół w hołdzie poległemu ks. Józefowi.

25

Fragmenty serwisu po ks. Józefie Poniatowskim

Berlin, ok. 1800

Porcelana

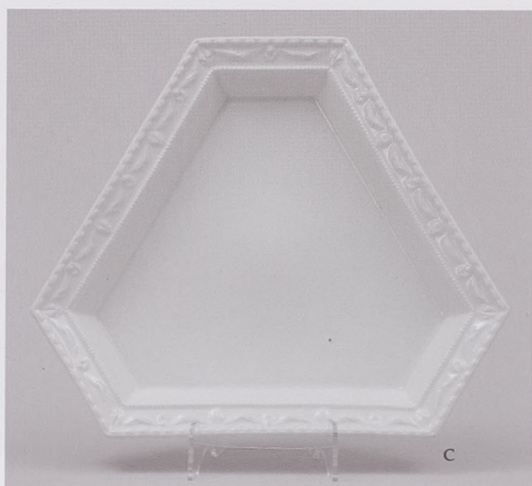
a. półmisek owalny, dł. 44,9, szer. 35 cm,
wys. 5 cm

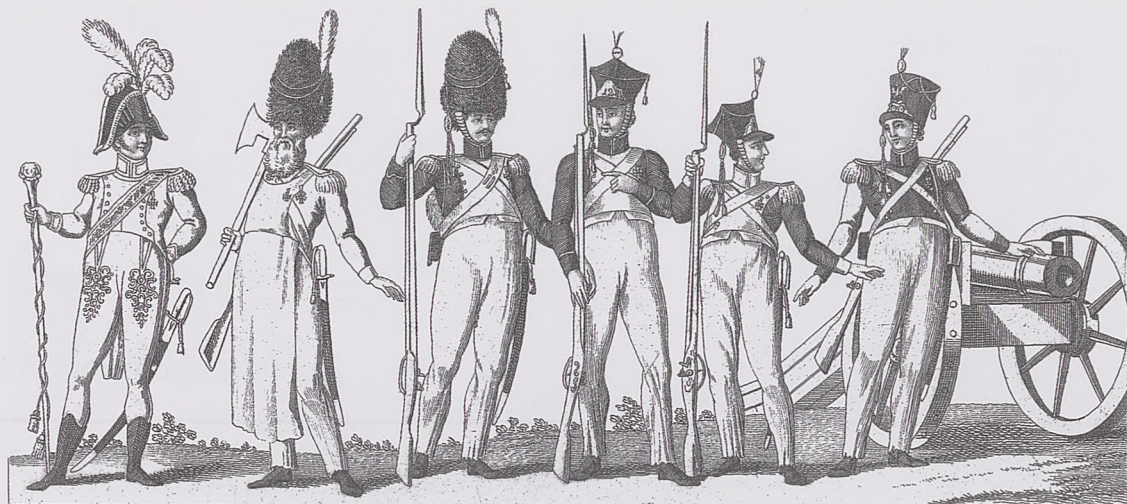
b. półmisek owalny z uchwytami, dł. 32,5 cm,
szer. 25 cm, wys. 8 cm

c. półmisek trójkątny, boki po ok. 26 cm,
wys. 3,5 cm

d-g. talerze płytkie, średnica 25 cm, wys. 3 cm

Własność rodziny Kleszczyńskich, Kraków

Marsz, marsz Dąbrowski

Generał Jan Henryk Dąbrowski (1755–1818), wódz Legionów, opiewany w polskim hymnie narodowym, był jedynym wojskowym, który mógł się mierzyć popularnością z ks. Józefem Poniatowskim. Ze względów politycznych musiał mu jednak ustąpić pierwszego miejsca w armii Księstwa. Ekspozujemy mało znany portret generała, wykonany we Włoszech oraz wzruszającą w swej naiwności scenę jego wjazdu do Poznania w r. 1807, inspirowaną przez kompozycję Jana Gładysza z Muzeum Narodowego w Poznaniu.

26

Wjazd gen. Jana Henryka Dąbrowskiego do Poznania

Malarz polski, 1. ćwierć w. XIX

Ol. pł.; 51,8 × 41,1 cm

Własność prywatna

27

Portret generała
Jana Henryka
Dąbrowskiego

Malarz włoski (?), ok. 1800

Ol.pł.; 63,5 × 47,5 cm

Własność prywatna

Portret powstał we Włoszech, w okresie gdy gen. Dąbrowski był dowódcą Legionów Polskich (pośrednio potwierdza to napis na odwrociu „MILANO 1793”, odnoszący się do pochodzenia, zapewne wtórnie użytego płótna, a nie do daty powstania malowidła). Obraz pochodzi z rezydencji gen. Dąbrowskiego w Winnogórze, a w rękach obecnych właścicieli znalazł się przez dziedziczenie w linii żeńskiej. W literaturze jest często reprodukowany zbliżony egzemplarz (Muzeum Wojska w Warszawie), znacznie słabszy i zapewne późniejszy.

Polacy w Wielkiej Armii

Oddziały polskie walczyły po stronie Francji od r. 1796. Część polskich formacji, z 1. pułkiem lekkokonnym gwardii na czele, wchodziła bezpośrednio w skład armii francuskiej. Po utworzeniu Księstwa Warszawskiego, jego szybko budowana armia stała się najliczniejszym sojusznikiem Napoleona. W wyprawie na Moskwę w r. 1812, „drugiej wojnie polskiej”, jak to określił Napoleon, wzięło udział ok. 90 000 żołnierzy polskich, którzy znakomicie sprawili się w czasie ciężkiej kampanii i zimowego odwrotu, osłaniając Cesarza i ratując wszystkie działa. W kampaniach napoleońskich odznaczyła się ogromna liczba polskich oficerów. Zachowało się sporo ich wizerunków, w większości ukazujących zaskakująco młodych ludzi, w przepięknych barwnych mundurach, zazwyczaj z krzyżami *Virtuti Militari* i Legii Honorowej. Znacznie rzadsze są pamiątki innego rodzaju, jak ordery należące niegdyś do konkretnych osób, związane z nimi dokumenty, a także innego rodzaju przedmioty o udokumentowanym pochodzeniu. Eksponujemy jedynie kilka przykładów. Kryterium doboru eksponatów było nie tyle znaczenie historyczne danej postaci, co przetrwanie pamiątek po bohaterach sprzed 200 lat w rękach ich potomków.

Pamiętki po generale Janie Konopce

Jan Konopka (1775 lub 1777–1815) brał udział w wojnie polsko-rosyjskiej i w postaniu kościuszkowskim; był ranny pod Maciejowicami. Po powstaniu emigrował. W r. 1795 służył w huzarach francuskich, następnie w legionie lombardzkim, w ramach którego dowodził kompanią złożoną z Polaków. W r. 1797 przeszedł z nią – jako kapitan – do batalionu grenadierów Legionów Polskich. Wielokrotnie odznaczył się. W r. 1802 został przeniesiony do kawalerii, pod dowództwo gen. Aleksandra Roznieckiego. W czasie kampanii hiszpańskiej zyskał sławę brawurowego dowódcy, wielokrotnie prowadząc zwycięskie szarże. W r. 1807 otrzymał krzyż kawalerski, w r. 1808 krzyż komandorski Legii Honorowej. W r. 1811 awansował na generała brygady i otrzymał tytuł barona Cesarstwa. W r. 1812 przeszedł na stanowisko grosmajora do 1. pułku lekkokonných gwardii, a w czasie kampanii rosyjskiej został dowódcą 3. litewskiego pułku lekkokonných. Ranny pod Słonimiem, dostał się do niewoli rosyjskiej. W Królestwie Polskim otrzymał dowództwo 1. brygady ułanów, ale wkrótce zmarł. Jest jednym z zaledwie kilku oficerów polskich, których nazwiska umieszczono na Łuku Triumfalnym w Paryżu.

28

Tłok pieczętny gen. Jana
Konopki, z h. Nowina
w otoczeniu panopliów,
u dołu orderu Virtuti Militari
i Legii Honorowej

Polska, początek w. XIX

Mosiądz; typariusz owalny, 3,2 × 2,7 cm

Własność Iwa i Zofii Nowina-Konopków, Kraków

24

29

Generał Jan Konopka w bitwie pod Albuerą w r. 1811

Rys. Pierre Martinet, ryt. Abraham Jacobsz Hulk, 1812

Miedzioryt; 27,3 × 20,1 cm (odcisk płyty, wraz z obszernym tekstem)

Fundacja XX Czartoryskich, Kraków,

nr inw. XV-R-594

Pamiętki po generale Janie Weysenhoffie

Jan Weysenhoff (1774–1848) rozpoczął służbę w Wojsku Polskim jako podporucznik w r. 1789. Uczestniczył w wojnie polsko-rosyjskiej w r. 1792 oraz w powstaniu kościuszkowskim. W armii Księstwa Warszawskiego służył od r. 1806, początkowo jako adiutant gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. W r. 1807 został majorem, w r. 1808 pułkownikiem. Uczestniczył w kampaniach r. 1809 i 1812. W r. 1813 został mianowany generałem brygady. W armii Królestwa Polskiego był dowódcą brygady kawalerii, od r. 1826 w stopniu generała dywizji, a w czasie powstania listopadowego – przejściowo dowódcą całej jazdy polskiej. Po upadku powstania został zesłany do Kostromy, skąd powrócił w r. 1833. Był odznaczony wieloma orderami, w tym krzyżem kawalerskim *Virtuti Militari* (1808) i krzyżem oficerskim Legii Honorowej, nadanym mu w Moskwie 11 X 1812. Jest autorem pamiętników, wydanych w r. 1904.

Własność rodziny Weysenhoffów, Kraków.

30

Kronika rodziny Weyssów
Weysenhoffów, zestawiona
podług dokumentów
przez Józefa Emmanuela
Weysenhoffa

1889–1890, rkps;

zawiera m.in. opis udziału gen. Jana
Weysenhoffa w kampanii r. 1812 oraz odpisy
dotyczących go dokumentów

31

Portret generała
Jana Wyssenhoffa

Ignacy Łopieński, wg malowidła olejnego
z epoki, początek w. XX
Akwaforta, 51,5 × 36,3 cm

Pamiętki po generale Franciszku Czarnomskim

W rękach potomków po kądzieli Franciszka Czarnomskiego (1783–1855) zachował się niezwykle bogaty zestaw związanych z nim pamiątek. Oprócz olejnego portretu oraz krzyży kawalerskich Virtuti Militari i Legii Honorowej obejmuje on komplet dotyczących go dokumentów, od nominacji na podporucznika armii Księstwa Warszawskiego, przez kolejne awanse za czasów Księstwa i Królestwa Polskiego, łącznie z nominacją generalską w czasie powstania listopadowego, aż do formalnej dymisji z wojska w r. 1833, nekrologu w „Gazecie Warszawskiej” z r. 1855 oraz... pokwitowania zwrotu przez rodzinę krzyża rosyjskiego orderu Św. Anny (zachowała się sama wstążka orderowa). Franciszek Czarnomski wstąpił do armii Księstwa Warszawskiego w r. 1806 jako prosty żołnierz. Przeszedł kampanie lat 1807–1808, 1809, 1812, 1813 i 1814. Służbę w wojsku Księstwa ukończył w stopniu kapitana, odznaczony krzyżami kawalerskimi Virtuti Militari i Legii Honorowej. W okresie Królestwa Polskiego był komendantem Szkoły Podchorążych Kawalerii. Brał udział w powstaniu listopadowym, a po jego upadku uzyskał przebaczenie i dymisję z wojska. Do końca życia gospodarował w majątku rodzinnym Skotniki w Kaliskiem. Przetrawienie w rękach rodziny tak różnorodnego i kompletnego zbioru świadectw dotyczących osoby żyjącej w 1. poł. w w. XIX stanowi w warunkach polskich wyjątkowy przypadek.

Własność rodziny Kleszczyńskich, Kraków.

32

Portret Franciszka
Czarnomskiego w mundurze
podpułkownika strzelców
konnych Królestwa Polskiego

Malarz polski, 1830

Ol. pł.; 73 × 57

33

Krzyż kawalerski orderu Virtuti Militari

Polska, 1812

Złoto, emalia; wys. 5,5, cm, szer. 3,7 cm,
wstążka jedwabna, dł. ok. 30 cm

34

Krzyż kawalerski orderu Legii Honorowej

Francja, 1806 (?), przerobiony po r. 1814

Srebro, częściowo pozłacane, emalia;
wys. 5,5, cm, szer. 3,7 cm, wstążka jedwabna
dł. 12 cm

Franciszek Czarnomski został kawalerem Legii Honorowej w r. 1812, zachowany krzyż orderowy reprezentuje jednak znacznie wcześniejszy typ, charakterystyczny dla r. 1806 (brak kulek na zakończeniu ramion orderu). Po upadku Napoleona, zgodnie z przepisami obowiązującymi za czasów restauracji, order został przerobiony: w miejsce profilowego portretu cesarza oraz orła w centralnym medalionie wprowadzono wizerunek króla Henryka IV i lilie burbońskie.

35

Kubek, według tradycji
używany przez Franciszka
Czarnomskiego w czasie
kampanii moskiewskiej
w r. 1812

Polska (?), początek w. XIX

Srebro, wys. 6,2 cm, średnica 6,6, cm

36

Nominacja Franciszka
Czarnomskiego
na podporucznika
4. pułku jazdy Księstwa
Warszawskiego, z podpisem
ks. Józefa Poniatowskiego,
6 X 1810

37

Nominacja Franciszka Czarnomskiego na porucznika 4. pułku jazdy Księstwa Warszawskiego, z podpisem ks. Józefa Poniatowskiego, 12 XI 1811

39

Zawiadomienie o przyznaniu kapitanowi Franciszkowi Czarnomskiemu krzyża kawalerskiego orderu Legii Honorowej, z podpisem marszałka Louisa Alexandre'a Berthiera, 12 X 1813

38

Nominacja Franciszka Czarnomskiego na kapitana 4. pułku jazdy Księstwa Warszawskiego, z podpisem ks. Józefa Poniatowskiego, 14 XII 1811

40

Świadectwo Komisji Rządowej Wojny Królestwa Polskiego o przyznaniu majorowi Franciszkowi Czarnomskiemu krzyża kawalerskiego orderu Virtuti Militari za kampanię r. 1812, 26 VIII 1819

à Luben le 12. 8bre 1813.

*À Monsieur Czarnowski (Franciszek)
Capitaine au 4e Régiment de Lanciers Polonais*

*Je vous prévient, Monsieur, que l'Empereur, par
Décret de ce Jour — vous a nommé
Chevalier de sa Légion d'honneur.*

*Sa Majesté m'autorise à vous donner ces avis
provisoire, en attendant celui que vous recevrez officiellement
de M. le Grand Chancelier.*

*Le Prince de Wagram et de Venchâtel,
Major général,*

Wagram

Komisja Rządowa Wojny

*Wydaje niniejsze Świadectwo Majorowi w Pułku 2^{go} Strzel.
cim. kennych Czarnomskiemu, ~~który~~ jako tenże, będąc
Kapitanem w Pułku 4^{ym} Jazdy Wojsk Polskich,
Wictora Warszawskiego odobrony został, za kampanię 1812^{go}
Roku, krzyżem kawalerskim Orderu Wirtuti Militari.*

N° 290-

*Niniejsze Świadectwo służyć Mu ma w miejsce Patentu na wyższy
wymieniony*

20 Miesiąca Sierpnia 1819^{go} Roku.

STANU PEŁNIĄCY TERCYJASZKIE OBOWIĄZKI MINISTRA WOJNY

W. A. Dębczyński

RADCA STANU OPERATOR GENERALNY

Generalny

OPERATOR GENERALNY

Generalny

41

Pułkownik Stanisław
Małachowski na czele
14. pułku kirasjerów
Księstwa Warszawskiego

Malarz polski, 2. dekada w. XIX

Ol. pł. 54,5 × 45,8 cm

Własność prywatna

Obraz pochodzi z pałacu w Biańczowie, dawnej rezydencji Małachowskich; w rękach obecnych właścicieli znalazł się drogą dziedziczenia w linii żeńskiej. Pułkownik, później generał Stanisław Małachowski (1770–1849) był współtwórcą i dowódcą 14. pułku kirasjerów, jedynej jednostki ciężkiej jazdy w armii Księstwa Warszawskiego. W czasie bitwy pod Możajskiem (Borodino) 7 IX 1812 pułk czterokrotnie szarżował na czworoboki piechoty rosyjskiej i poniósł straty sięgające 30% stanu osobowego. Po bitwie pod Małojarsławcem pułk stopniał do 40 ludzi (poniżej 10% pierwotnego stanu) i nie został już odtworzony. Obraz zapewne przedstawia wymarsz polskich kirasjerów na wyprawę moskiewską, ale z oczywistych względów musiał zostać namalowany po zakończeniu kampanii, tym bardziej, że Małachowski nosi na nim krzyże *Virtuti Militari* i Legii Honorowej, które otrzymał w jesieni 1812 (drugi z nich 11 X 1812).

Pamiętki po podpułkowniku Władysławie Ostrowskim

Władysław Ostrowski (1790–1869) wstąpił do armii Księstwa Warszawskiego jako podporucznik w r. 1808. W tym samym roku awansował na porucznika w kompanii artylerii konnej Włodzimierza Pотоckiego. W r. 1809 dowodził 13. kompanią artylerii pieszej. Po bitwie pod Raszynem otrzymał złoty krzyż *Virtuti Militari*. W r. 1812 walczył w korpusie marszałka Macdonalda w Kurlandii. Za obronę Gdańska, gdzie jego kompania uzyskała przydomek „piekielnej”, w r. 1813 otrzymał krzyż kawalerski Legii Honorowej, a następnie awans na podpułkownika. W czasie powstania listopadowego został wybrany marszałkiem Sejmu i przyczynił się do detronizacji Mikołaja I. Po powstaniu był przez wiele lat internowany przez Austriaków w Grazu.

Własność prywatna.

42

Portret podpułkownika Władysława Ostrowskiego

Natale Schiavoni, 1820

Ol.pł., 65 × 51 (właściwa kompozycja
w owalu); sygn. N. Schiavoni 1820

43

Portret podpułkownika Władysława Ostrowskiego

Ludwik Letronne, 1827

Litografia, 30,5 × 21,3 cm

44

Krzyż złoty orderu *Virtuti Militari*

Francja (?), 1809 (?)

Złoto, emalia; wys. 4,3 cm, szer. 2,8 cm

45

Krzyż kawalerski orderu Legii Honorowej

Francja, 1813

Srebro, częściowo pozłacane, emalia;
wys. 5,3 cm, szer. 3,1 cm

46

Portret kapitana Antoniego Byszewskiego

Franciszek Lampi (?), 1. ćwierć w. XIX

Ol.pł., 100 × 77,5 cm

Własność prywatna

Antoni Byszewski (1782–1854), syn gen. Arnolda Byszewskiego, bliskiego przyjaciela króla Stanisława Augusta, po wkroczeniu Francuzów do Warszawy służył w kwaterze głównej marszałka Joachima Murata. Następnie został oficerem polskiej gwardii honorowej Napoleona, a w kwietniu 1807 przeszedł w randze kapitana do 1. pułku szwoleżerów gwardii. Wkrótce wziął jednak dymisję i później wojskowo już nie służył. Portret upamiętniający krótki, zaledwie kilkutygodniowy okres jego służby w sławnym pułku, stanowi bardzo rzadki przykład ukazania galowego mundur szwoleżerskiego.

Pamiętki po kapitanie Ignacym Karpińskim

Niezwykle interesujący jest zestaw pamiątek i dokumentów po kapitanie Ignacym Karpińskim (1773–1846), podchodzącym z Winnicy, który przeszedł cały szlak bojowy Legionów i armii Księstwa Warszawskiego w latach 1796–1813. Za czasów Królestwa Polskiego został zaliczony do Korpusu Inwalidów i Weteranów. Zastanawia bardzo wysokie odznaczenie bojowe (krzyż kawalerski Virtuti Militari), w zestawieniu z zakończeniem wieloletniej kariery na stopniu kapitana.

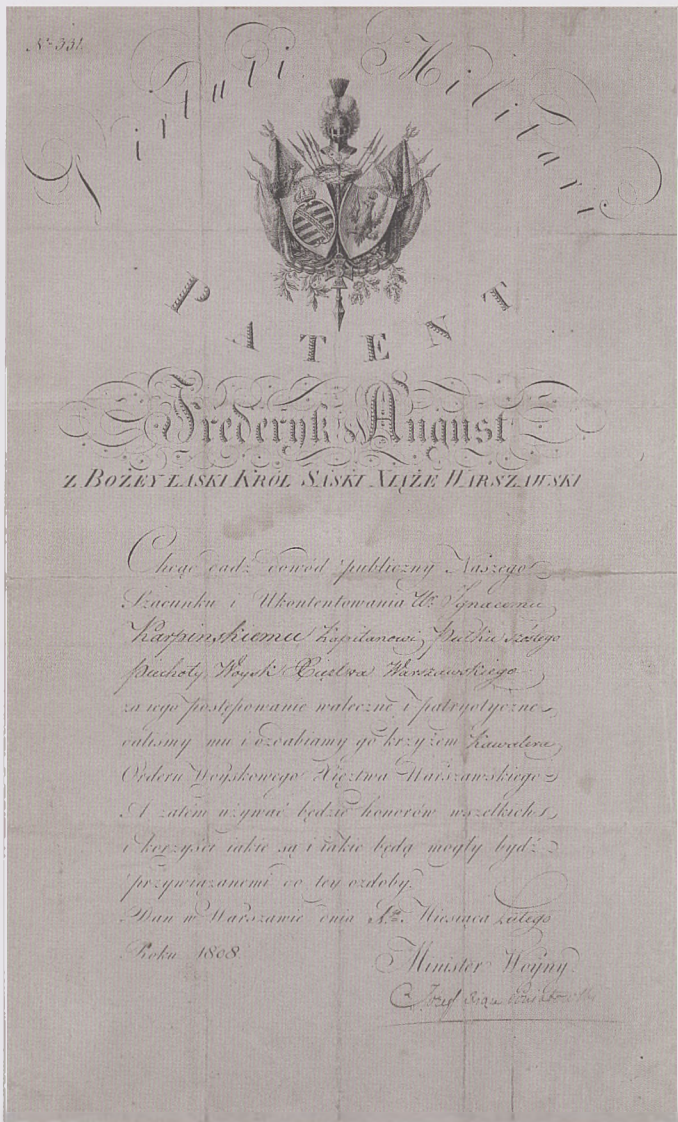
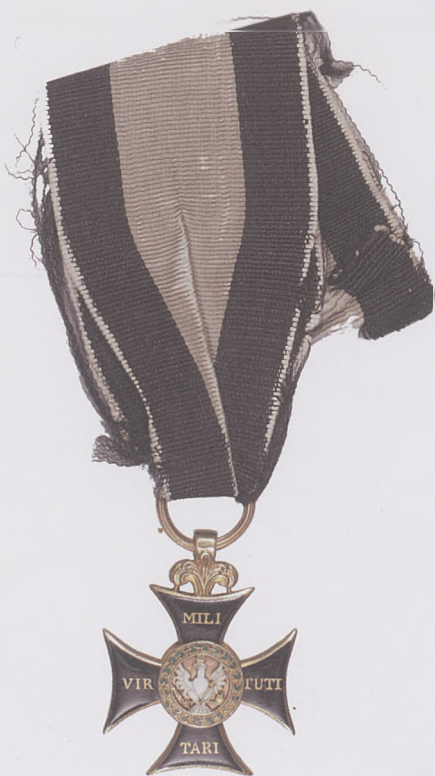
Własność Jerzego Kozłowskiego z Krakowa.

47

Krzyż kawalerski orderu Virtuti Militari

Francja (?), 1808 (?)

Złoto, emalia; wys. 4,5 cm, szer. 2,7 cm, wstążka jedwabna, dł. 22 cm

48

Patent przyznający kapitanowi 6. pułku piechoty Ignacemu Karpińskiemu krzyż kawalerski orderu Virtuti Militari, z podpisem ks. Józefa Poniatowskiego, 1 II 1808

49

Zegarek kieszonkowy
po Ignacym Karpińskim
(nagroda za dzielność)

Francja, początek w. XIX
Złoto, emalia, stal, szkło;
średnica 4,5 cm, gł. 1,3 cm

50

Świadectwo służby kapitana
7. pułku piechoty liniowej
Ignacego Karpińskiego,
1 II 1812

51

Świadectwo służby kapitana
Ignacego Karpińskiego,
26 VIII 1837

BIBLIOTEKA
MUSEUM
CRACOVENSIS

Katalog wystawy
październik 2012 – listopad 2012
Zamek Królewski na Wawelu
Państwowe Zbiory Sztuki
Kraków 2012

Wystawa

Koncepcja i scenariusz Jan K. Ostrowski
Aranżacja plastyczna Marek Suchowiak

Katalog

Autor tekstu Jan K. Ostrowski
Redakcja Maria Podlodowska-Reklewska
Projekt i przygotowanie wydawnictw Piotr Kułas

Autorzy fotografii D. Błażewski, J. Kostecki, P. Stanek

© Copyright by Zamek Królewski na Wawelu
Państwowe Zbiory Sztuki
Kraków 2012
ISBN 978-83-61866-26-8

Druk i oprawa: „Pasaż” www.pasaz.com.pl

PARTNERZY

INSTITUT
FRANÇAIS
CRACOVIE

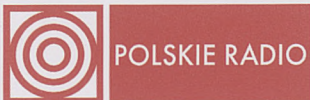

MECENASI

KRAKÓW
CENTRUM

PATRONI MEDIALNI

TVP KRAKÓW

DZIENNIK POLSKI

TVP
HISTORIA

